

Sándor Judit A szülő marad

<http://magyarnarancs.hu/egotripp/a-szulo-marad-94031>

2015/10.

A brit Alsóház után február 24-én a Lordok Háza is elfogadta azt a törvénymódosítást, amely lehetővé teszi az ún. mitokondriális adományozást olyan betegségek esetében, amelyeket a mitokondrium hordoz. (Az eljárásról lásd korábbi cikkünket: Ha egyedül nem megy, Magyar Narancs, 2014. február 19.) Nagy-Britannia elsőként vezet be egy olyan biotechnológiai módszert, amelyet sehol másutt a világon még nem fogadtak el. Nem először az elsők: itt látta meg a napvilágot 1978-ban Louise Brown, az első lombikbébi is, és itt alkották meg a mesterséges reprodukcióra vonatkozó első törvényt is 1990-ben, amely később a világ számos országának mintául szolgált.

Az eljárásban az orvosi beavatkozás során azt érik el, hogy a mesterségesen megtermékenyített petesejt magja mástól származzon, mint a sejtservecske, azaz a mitokondrium. Vagy a megtermékenyített petesejtből utóbb eltávolítják az egyesült sejtmagot, és beültetik egy másik megtermékenyített petesejtbe, amelynek magját előzetesen eltávolították, vagy magából a petesejtből távolítják el a sejtmagot, és ebbe ültetik bele a gyermekre vágyó nő petesejtmagját. Mindkét technika azt célozza, hogy kiküszöböljék a mitokondriális eredetű betegségek megjelenését az utódban.

A brit parlamenti döntés hírére felkapta a világsajtó, s az ilyesmire fogékony, borzongani vágyó közbeszéd már „háromszülős” eljárásról, „háromszemélyiségű embrióról” visszhangzott, s egy gyereknek két anyjától rettegett. A tudományos magyarázat apró betűs részét, amely arról szól, hogy a mitokondrium nem „anya”, legfeljebb a sejtek energiaellátásáért felelős biológiai alkotórész, már nem sokan tanulmányozták, miként az sem ragadt meg, hogy a genetikai információ túlnyomó hányada a sejtmagban található, és csupán elenyésző része a mitokondriumban. Sőt. A mitokondriumcsere leginkább elrugaszkodott olvasata már a „dizájn bábik” létrehozásától iszonyodott, mondván, hogy az eljárás megnyitja az utat a kék szemű, szőke,

intelligens, sportos gyermek megtervezése felé. A fantáziát táplálta az a tény is, hogy az eljárás nem csupán az adott embrióból kifejlődő gyermekekre hat, de olyan változásokat eredményez, amelyek később az utódokon keresztül öröklődnek. A nem szülőktől származó idegen humán DNS jelenléte a szervezetben amúgy nem egyedülálló – például csontvelő-transzplantáció esetén is kerül idegen, a donortól származó DNS a vérbe. Ez azonban nem örökítődik át az utódokra. A mitokondriális csere esetén, ha csekély mértékben is, de a szülőkön kívüli harmadik személy DNS-e is öröklődik, és bár ez az öröklődés nem jelent még szülői státuszt, a közvéleményt mégis felkavarta az a tény, hogy itt a terápia a reprodukciós eljárás során történik. Mindez sokak számára a Gattaca világot sejteti: vajon nem válik-e ez az eljárás a genetikai embernemesítés trójai falovává? Lehet, hogy ma még csak a mitokondriális betegségeket szűrjük ki, de holnap talán már más, nemkívánatosnak nyilvánított emberi tulajdonságot is szelektálunk így.

E témában Nagy-Britanniában nem ez az első vita. Az etikai kérdésekkel foglalkozó Nuffield Council már 2012-ben nyilvános felmérést végzett arról, hogy milyen morális kérdéseket vet fel az örökletes mitokondriális betegségek megelőzése új biotechnológiai eszközökkel. Az év augusztusában ezerfős, reprezentatív kutatás készült arról, hogy mit gondol a közvélemény a mitokondriális betegségek genetikai kezelésmódjáról.

Pedig az etikai aggályokat nem a „két anya” szerepeltetésében kell keresni, és nem is az embertervezés távoli víziójában; és jogi értelemben sem anya a mitokondriumot adományozó nő. A korlátozottan, pusztán terápiás célból végzett mitokondriumcsere nem eugenikai beavatkozás; és a mitokondriális betegségek kiküszöböléséből nem következik még az egyes, nem betegséggel összefüggő emberi tulajdonságok válogatása, még ha a jövőben képesek volnánk is rá. Óriási különbség tátong a „háromszülős” megtermékenyítést vizionálók felfogása és a biológusok ama álláspontja között, hogy az új eljárás révén felcsillan a remény olyan anyák számára, akik eddig mitokondriális betegségük miatt nem vállalkozhattak még lombikbébi-eljárásra sem, sőt, az embrióbeültetés előtti genetikai vizsgálat sem volt számukra eredményes megoldás.

Az egyik lehetséges aggály inkább szakmai: vajon nem lesznek-e meddők az így megszületendő gyermekek? Ez egyelőre csak feltételezés, ha bebizonyosodik, nyilván komoly szempont lehet ez is. Arthur Caplan neves amerikai bioetikus elemcseréhez hasonlítja ezt a beavatkozást, én inkább a mitokondriumadományozás kifejezést használom. És számomra ez a lényeg: vajon hogyan választják ki a petesejtdonorokat, azokat a nőket, akiknek később „csak” a mitokondriumát használják fel az eljáráshoz? A Newcastle-i Egyetemen 500 fontot akarnak adni a petesejtet „adományozó” nőknek. Azaz: fiatal nőket kifejezetten erre a célra toboroznak, és az „adományozást” pénzzel honorálják. Ez ellentétes az oviedői egyezményvel – még ha Nagy-Britannia nem is tartozik a 29 ország közé, amely ratifikálta ezt a dokumentumot.

A magyar büntető törvénykönyv az ivarsejtekbe történő beavatkozást kifejezetten nem tiltja, de az, aki az emberi embrión az embrió génállományának megváltoztatására irányuló kutatást végez, egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. Az egészségügyi törvény szerint pedig az „emberi génállomány megváltoztatására irányuló vagy azt eredményező kutatás, beavatkozás kizárólag megelőzési, kórismézési vagy gyógykezelési indokból és csak akkor végezhető, ha a kutatásnak, beavatkozásnak nem a leszármazottak genetikai állományának megváltoztatása, illetve új egyed létrehozása a célja”. Márpedig a mitokondriális csere esetén épp ez a cél. Igaz, a mi reprodukcióra vonatkozó szabályaink az elmúlt tizenöt évben nem sokat fejlődtek, így az 1997-ben megfogalmazott tiltás idején fel sem vetődött a mitokondrium kicserélésének lehetősége.

A mitokondriális betegségek számos csecsemőhalálért, gyermekhalálért, vetélésért felelősek – s ezért a „vendég mitokondriumot” sokkal inkább terápiás eszköznek, semmint társszülőnek kell tekinteni. Elbűvölhet bennünket a biológia egyre terebélyesedő eszköztára, de ebből még nem következik, hogy feltétlenül át kell írunk a családjogi kódexet. Szüleinket önálló személyiségként képzeljük, többnek, mint néhány molekulát – legalábbis egyelőre.